



УДК 379.85 (477)

Нікітенко С.І., Черкаський державний технологічний університет

Нікітенко Світлана Іванівна (1967 р.н.). Закінчила механічний факультет Київського політехнічного інституту у 1991 р. Начальник навчально-організаційного відділу Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Здобувачка кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету. Тема кандидатської дисертації: „Туризм у незалежній Україні: становище, проблеми розвитку та перспективи”.

Розвиток молодіжного та дитячого туризму в незалежній Україні: проблеми та перспективи

У статті розглядається стан, проблеми та перспективи розвитку молодіжного та дитячого туризму в незалежній Україні.

This article highlights the state problems and prospects of tourism development for young people and children in independent Ukraine.

У сучасних умовах переходу України до ринкової економіки в кожній галузі відбувається пошук нових шляхів і методів виробництва, здійснюється аналіз сучасного стану, окреслюються перспективи на майбутнє. Ці процеси характерні і для туристичної галузі, яка спрямована на отримання прибутку через задоволення туристичних потреб населення, надання йому різноманітних туристичних послуг. Розвиток молодіжного та дитячого туризму в Україні сьогодні особливо актуальний, оскільки саме цей вид туризму має патріотично-виховне значення, дає змогу в юному віці не тільки пізнати свою країну і весь світ, але й реалізувати конституційне право кожної дитини на відпочинок.

Історія туризму в Україні вивчена недостатньо. Предметом спеціального наукового дослідження вона стала нещодавно. За часів існування СРСР окремі відомості про туристську діяльність в Україні містилися у дослідженнях загальносоюзного значення. Вітчизняне “туризмознавство” почало формуватися після 1991 року. За роки незалежності з’явилися перші наукові публікації з цієї проблематики, в яких дослідники прагнуть з’ясувати, коли в Україні з’явилося таке суспільне явище, як туризм, висвітлити актуальні проблеми історії розвитку туризму. Розвитку українського туризму присвячені наукові праці В.К.Федорченка, Т.А.Дьорової, В.В.Худо, В.І.Цибуха, М.П.Мальської [1] та ін. Саме ці автори вперше в Україні узагаль-

нили та систематизували матеріал з окремих розділів історії вітчизняного туризму.

Детальний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку молодіжного та дитячого туризму в нашій державі не проводився, тому інформація про цей вид туризму вищезазначеними авторами дається фрагментарно і тільки в загальному аспекті розвитку туризму в цілому. За останні роки не було прийнято жодного законодавчого документа, який би чітко визначив завдання і нові ідеї розвитку молодіжного та дитячого туризму в Україні.

Мета даної статті – довести роль молодіжного та дитячого туризму як важливого стратегічного завдання нашої держави в забезпеченні соціального захисту дітей та молоді і реалізації їх права на оздоровлення та відпочинок.

Майбутнє кожної держави – це її підростаюче покоління. Діти й підлітки становлять 22,6 %, або близько 11 млн. чол., загальної кількості населення України [2]. Упродовж останніх років в Україні зберігається тенденція до погіршення стану здоров’я молоді, яка зумовлена негативними факторами соціально-економічного, екологічного та психоемоціонального характеру. Конвенцією ООН про права дитини, ратифікованою Верховною Радою України, проголошено, що діти мають не тільки особливі потреби, а й громадські, політичні, соціальні, культурні та економічні права. Одним із найважливіших стратегічних завдань нашої держави в забезпеченні соціального захисту дитинства є реалізація їх права на оздоровлення та відпочинок [3].

Виходячи з цього, постає потреба вироблення системного підходу до проведення молодіжної політики сприяння духовному й фізичному розвитку підростаючого покоління, виховання у нього почуття громадської свідомості та патріотизму. Державна туристична адміністрація України, інші міністерства та відомства реалізують державну молодіжну політику в контексті виконання загальнодержавної програми “Молодь України”. 20 березня 1998 р. були затверджені комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні, які передбачали:

- сприяти розвитку інфраструктури молодіжного туризму, створенню умов для широкого залучення молоді до опанування надбаннями національно-культурної спадщини України;
- забезпечити підтримку краєзнавчого туризму;
- організовувати та проводити туристсько-спортивні заходи (зльоти, олімпіади першості, чемпіонати, інші види змагань) на національному і регіональному рівнях для молоді та студентів;
- забезпечувати організацію туристських поїздів для молоді, активізувати туристичні обміни молодіжними групами з метою навчання, стажування та ознайомлення з народними традиціями і культурою, обміном молодіжними спортивними командами [4].

Згідно з законом України “Про туризм” держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Серед основних цілей державного регулювання в галузі туризму є забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій [5].

Державою приділяється постійна і значна увага оздоровленню та відпочинку дітей та молоді. Так, упродовж 2000 р. в різних типах оздоровчих закладів усіх форм власності відпочивали понад 3 млн. дітей і підлітків, близько 40 тис. школярів і студентів здійснювали туристські подорожі за кордон. Крім того, екскурсійні послуги надано 3,5 млн. дітей та підлітків [6].

12 травня 2004 р. Кабінетом Міністрів України були затверджені Заходи щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму, в яких зазначена необхідність:

- утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань сприяння молодіжному та дитячому туризму;
- проведення інвентаризації об’єктів туристичної інфраструктури, які можуть бути

використані для потреб молодіжного та дитячого туризму;

- розроблення та впровадження механізмів підтримки кращих інноваційних проектів громадських та інших організацій із створення та просування на ринку туристичного продукту для дітей та молоді;
- здійснення заходів щодо створення мережі молодіжних готелів;
- розроблення пілотного проекту молодіжного готелю;
- підготовка пропозицій щодо виділення приміщень для молодіжного готелю або земельної ділянки для його спорудження в кожному обласному центрі;
- розроблення та затвердження символіки молодіжного туризму;
- підтримка проведення благодійної акції “Подаруй дитині літо”;
- проведення молодіжних туристичних фестивалів;
- розроблення та проведення маркетингової кампанії молодіжних готелів, дитячих оздоровчих закладів на міжнародному туристичному ринку;
- визначення та затвердження орієнтовної тематики екскурсійно-краєзнавчої діяльності в межах свого регіону відповідно до вимог навчальних програм для різних вікових груп дітей та молоді і рівня їх знань;
- включення туристських та екскурсійних поїздок по Україні до навчальних планів середніх загальноосвітніх шкіл;
- проведення Всеукраїнського ярмарку послуг, пов’язаних з організацією дитячого та оздоровчого туризму;
- створення Інтернет-порталу, сайту дитячого та молодіжного відпочинку;
- видання сучасних карт, схем, довідників з молодіжних туристських маршрутів, путівника із зазначенням основних туристичних центрів для шкільної та студентської молоді;
- сприяння розвитку міжнародного молодіжного туризму у прикордонних областях;
- проведення міжнародної конференції “Молодіжний та дитячий туризм та відпочинок”, наукових досліджень у сфері молодіжного туризму;
- дослідження ціноутворення туристичного продукту для дітей та молоді, підготовка відповідних пропозицій та рекомендацій та ін. [7].

16 січня 2003 р. Кабінетом Міністрів України прийнята Постанова “Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року”. З метою удосконалення

організації повноцінного відпочинку, оздоровлення дітей, а також стимулювання діяльності дитячих оздоровчих закладів Кабінет Міністрів України визначає, що турбота про здоров'я дітей є одним з основних показників ставлення держави до проблем підростаючого покоління. Виконання Програми дасть змогу збільшити кількість дітей, охоплених організованими формами відпочинку та оздоровлення; зміцнити матеріально-технічну базу діючих оздоровчих закладів та збільшити їх кількість, зокрема спеціалізованих і профільних оздоровчих закладів для дітей; урізноманітнити та підвищити якість оздоровчих послуг; забезпечити високий рівень фахової підготовки працівників оздоровчих закладів для дітей [8].

Серед туристських підприємств, які сьогодні в Україні спеціалізуються на молодіжному туризмі, найбільшим в нашій країні залишається АТ “Супутник – Україна”, який веде свою історію з 1958 р. Незважаючи на те що система ринкових відносин зруйнувала монополію “Супутника” на цей вид туризму, він є одним з провідних у цій сфері. У системі “Супутника” близько 40 підрозділів, які працюють в усіх регіонах країни, укомплектовані професійними кадрами і мають власну матеріальну базу: у Києві – готель “Мир”, у Луганську – “Дружба”, в Одесі – “Юність”, туристичні комплекси в Запорізькій та Черкаській областях, молодіжний центр “Верховина” в Закарпатській області, власний автобусний парк. АТ “Супутник – Україна” має всі можливості для якісного обслуговування дітей та молоді на туристичних маршрутах України і відпочинку та оздоровлення молоді за кордоном. З цієї метою підготовлено низку спеціалізованих програм, наприклад “Президентський клас”, “Т.Г.Шевченко – великий син українського народу”, пізнавальні екскурсійні програми в Києві та в усіх обласних центрах України.

Цілком зрозуміло, що сьогодні організувати дитячі й молодіжні тури набагато складніше. Сучасне підростаюче покоління набагато вимогливіше, у його свідомості вже з'явилися певні стандарти – що таке рівень обслуговування середнього класу, три- або чотиризірковий рівень. Далеко не всі українські туристичні фірми мають серед своїх пропозицій послуги для дітей і молоді. Підготовка таких послуг – досить копітка справа, а щоб мати економічний ефект від неї, потрібно вкласти набагато більше, ніж в організації туру для дорослих. До того ж специфіка роботи з дітьми в екскурсійних і туристичних поїздках накладає, крім усього іншого, величезну моральну відповідальність на організатора.

Останнім часом державна підтримка дитячого та молодіжного туризму стала більш відчутніша. Так, “Укрзалізниця” надає дітям під час ка-

нікул можливість безплатного проїзду до місць відпочинку й оздоровлення. Слід відмітити і тенденцію до залучення низки культурно значущих, оздоровчих, видовищних організацій і установ у систему ISIC. Міжнародне студентське посвідчення ISIC дає його власнику право на знижки й пільги під час оплати проїзду в міжнародному, внутрішньому та міському транспорті, на розміщення в готелях, харчування, відвідування музеїв, театрів і кінотеатрів, клубів, дискотек, спортивних заходів більш як у 100 країнах. Щоб отримати таке посвідчення молодому українцю достатньо мати студентський або учнівський квиток, надати дані міжнародного паспорту та назву навчального закладу англійською мовою. А вже сьогодні в Україні значно підвищився попит на закордонний відпочинок молоді – не слабшає інтерес до поїздок до Туреччини, Болгарії, вже кілька років поспіль українські діти відпочивають в іспанських родинах. Стають досить актуальними і загальноосвітні закордонні тури, коли дитина індивідуально або у складі групи вирушає до Англії, Іспанії, Мальти, де поруч із відпочинком має можливість поглиблено вивчати іноземну мову [9].

На жаль, державній політиці у цій сфері властива певна непослідовність. З одного боку, дітям надають безплатний проїзд, а, з другого, виставляють неймовірну ціну за проживання в готелі. Як наслідок, ознайомлюючись із величними пам'ятками світової та української культури, діти мусять жити в умовах, досить далеких від поняття “цивілізовані”. Водночас матеріальна база, що перебуває під юрисдикцією різних міністерств і відомств, не використовується в повному обсязі, а цільові кошти зі спеціалізованих джерел фінансування, які виділяються з державного бюджету для відпочинку та оздоровлення дітей і молоді, не завжди використовують за призначенням.

Важливим заходом, спрямованим на розвиток внутрішнього та в'їзного молодіжного та дитячого туризму в Україні, є створення мережі засобів розміщення, які б за невисоку ціну надавали можливість проживання для дітей, школярів та студентів під час мандрівок історичними і рекреаційними центрами країни. Виникає об'єктивна необхідність скористатися досвідом зарубіжних країн у сфері функціонування популярних і відносно дешевих закладів для подорожуючих – хостелів (молодіжних готелів). А вже сьогодні більш ніж у 60 країнах світу діє понад 4,5 млн. хостелів, якими користується близько 35 млн. мандрівників, причому їх кількість постійно збільшується [10].

Подібно до готелів, які за рівнем комфортності різняться кількістю “зірок”, хостели класифікують за кількістю “ялинок”. Найкращими та найдорожчими є “чотирьохялинкові”, в яких є

власна їдальня, душ на поверсі, камери зберігання, кімната побуту, послуги Інтернету. У номерах такого хостелу звичайно розміщуються не більше шести осіб. Із зменшенням “ялинковості” хостели надають менше послуг, тут можливе розміщення до 40 мандрівників у кімнаті, наявність їдальні не обов’язкова і вартість одного спального місця зазвичай трохи більше долара. Незалежна Україна має достатню базу для створення мережі таких хостелів в містах, де є вищі навчальні заклади та існує велика кількість гуртожитків. Розвиток хостелів є сучасною формою молодіжного підприємництва та сприяє створенню додаткових робочих місць у сфері послуг. В Україні вже розпочато роботу зі створення та розвитку їх мережі. У грудні 2003 р. була зареєстрована Всеукраїнська молодіжна хостел-асоціація [11], яка є єдиним офіційним представником в Україні Міжнародної хостел-федерації NHHostels.com, яка об’єднує 8 тис. молодіжних готелів (хостелів) у 96 країнах світу і налічує більш, ніж 4,5 млн. членів.

Перший український хостел “Авіатор” був відкритий у 2004 р. в Києві на базі Національного авіаційного університету, а сьогодні в Україні вже працюють більше десяти хостелів у Львові, Ужгороді, Балаклаві, Києві, Черкасах. У період з 2004 по 2008 рік планується будівництво ще 18 хостелів на 4450 місць, проектна вартість – більш, ніж 45 млн. грн. [12]. Успішна реалізація проекту становлення та розвитку мережі українських хостелів дасть змогу включити Всеукраїнську хостел-асоціацію до міжнародних хостельних організацій і, таким чином, поширити інформацію про рекреаційні та історичні місця України в міжнародних туристичних путівниках.

Потягом останніх років в Україні зберігається тенденція до погіршення стану здоров’я дітей та молоді. Вплив постійно діючих факторів ризику, незадовільна екологічна ситуація, ускладнена наслідками Чорнобильської катастрофи, перевантаження, насамперед у шкільному віці, призводять до істотного зниження імунітету та розвитку у дітей хронічних захворювань. Поки що не вдається забезпечити організоване оздоровлення та відпочинок усіх бажаючих. Основними причинами такої ситуації є дефіцит коштів та слабка матеріально-технічна база дитячих оздоровчих закладів незалежної України. У зв’язку з цим конче потрібні координація діяльності всіх міністерств і відомств, проведення протекціоністської (передусім фінансової) політики з боку держави. Це насамперед упровадження спеціалізованих навчальних туристських програм залежно від вікових та освітніх особливостей дітей і молоді, виконання програми оздоровлення та фізичного загартування підростаючого покоління.

Сьогодні досить популярним залишається відпочинок дітей та молоді у Херсонській, Ми-

колаївській, Одеській областях, у Закарпатті, на Полтавщині. Але ж найпопулярнішим залишається Крим. Сонячне світло й тепло, мінерально-сольовий склад і температурний режим морської води, чудові пляжі створюють сприятливі умови для відпочинку та оздоровлення дітей та молоді. Загальновідомими санаторно-курортними дитячими центрами є Ялта, Алушта, Алушка, Феодосія, Євпаторія, Судак, Саки і, звичайно ж, “Артек”.

17 березня 2005 р. Верховною Радою України була прийнята Постанова № 2493 – IV “Про заходи Кабінету Міністрів України щодо організації оздоровлення дітей влітку 2005 р. та розвитку Міжнародного дитячого центру “Артек”, в якій зазначалося, що діяльність Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування щодо організації оздоровлення дітей не відповідає рекомендаціям Верховної ради України з цих питань та рекомендувалось збільшити обсяги фінансування заходів щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей влітку 2005 р. при підготовці пропозицій про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік”, у тому числі шляхом надання субвенцій органам місцевого самоврядування для необхідного фінансування організації відпочинку та оздоровлення дітей, компенсації втрат місцевих бюджетів від надання пільг щодо здійснення податкових та інших платежів дитячим оздоровчим закладам [13]. До речі, влітку 2005 р. МДЦ “Артек” відсвяткував своє 80-річчя. Незважаючи на свій солідний вік, “Артек” увірвався в нове тисячоліття і знову підтвердив свою сучасність і лідерство в галузі дитячого відпочинку. У 2004 р. МДЦ “Артек” офіційно визнаний центром для реалізації міжнародних проектів ЮНЕСКО. Заснований у 1925 р. як лікувально-оздоровча установа, “Артек” успішно реалізовує одну із своїх головних цілей – оздоровлення дітей, використовуючи для цього унікальний природно-кліматичний потенціал і можливості матеріально-технічної бази, яка сьогодні розвивається і вдосконалюється [14].

На перший погляд, увага до проблематики туризму в незалежній Україні досить пильна. Тут і укази Президента України, і парламентські слухання про стан і заходи для розвитку туризму, і увага до нашої країни з боку Всесвітньої туристської організації, зокрема приїзд до України генерального секретаря ВТО. Але що стосується дитячого та молодіжного туризму, то тут за останні роки не було прийнято жодного законодавчого документа. Потреба, щонайменше, постанови Кабміну, Верховної Ради чи спільного документу цих органів вищої влади давно назріла. У ньому мають бути чітко визначені завдання туристичних фірм і державних органів

у цій сфері, необхідні нові ідеї і рішення стосовно розвитку молодіжного та дитячого туризму в незалежній Україні. Адже молодіжні та дитячі

тури по вітчизняних історичних місцях сприятимуть зміцненню у молодого покоління українців почуття патріотизму та гордості за свою країну.

Література

1. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2002; Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004.
2. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Вказ. праця. – С. 108.
3. Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 33 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 3. – Ст. 81. – С. 106.
4. Про комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні („Молодь України”): Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 1998 р. № 348 // <http://www.zakon.rada.gov.ua>
5. Туристична діяльність: Нормативна база / Упоряд. О.М.Роїна. – К.: КНТ, 2005. – С. 8-9.
6. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Вказ. праця. – С. 120.
7. Заходи щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 298-р. // <http://www.zakon.rada.gov.ua>
8. Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 33 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 3. – Стаття 81. – С. 109.
9. Артеменко О. Літо. Жара. Канікули // Дзеркало тижня. – 2005. – № 28 (352).
10. <http://www.hostels.org.ua>.
11. <http://www.soskin.info>.
12. Шаронов А. Демпинг для гостиниц, спасение для туристов – в Украину нагрянут hostels // Зеркало недели. – 2005. – №1 (476).
13. Про заходи Кабінету Міністрів України щодо організації оздоровлення дітей влітку 2005 року і розвитку Міжнародного дитячого центру „Артек”: Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2005 р. № 2493 – IV // Голос України. – 2005. – № 61.
14. <http://www.artek.org>.

Надійшла до редколегії 20.06.2006 р.